

KOMPARATIVNÍ ANALÝZA INTERTEMPORÁLNÍCH ÚČINKŮ SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ V ČR A V BRITSKÉM PRÁVNÍM SYSTÉMU COMMON LAW

MARTINA PECHÁČKOVÁ

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, Katedra podnikového a evropského práva

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá problematikou intertemporálních účinků soudních rozhodnutí. Důraz je kladen zejména na komparaci retroaktivních dopadů soudních rozhodnutí v ČR a v systému common law. V souvislosti s retroaktivitou je pozornost věnována rovněž některým aspektům judikatury Evropského soudního dvora a okrajově též Evropského soudu pro lidská práva. Cílem příspěvku je zejména nastínit situace, kdy je retroaktivita soudních rozhodnutí přípustná, či dokonce nevyhnutelná.

Key words in original language

Retroaktivita, soudní rozhodnutí, právní jistota, common law, komparativní analýza.

Abstract

The paper discusses intertemporal effects of court decisions. Main focus is directed on comparative analysis of retroactivity of judicial ruling in Czech law with common law legal system. In respect of retroactivity issues, attention is also paid to some aspects of jurisprudence of ECJ and ECHR, respectively. The aim of the contribution is in particular to provide an outline of situations in which retroactive effect of judicial decisions is permissible or even inevitable.

Key words

Retroactivity, judicial decisions, legal certainty, common law, comparative analysis.

RETROAKTIVITA V PRÁVU Z OBECNÉHO HLEDISKA

Retroaktivita v právu je obecně považována za jev nežádoucí, odporující zásadám právního státu, narušující právní jistotu a legitimní očekávání. Běžně je pod pojem retroaktivita podřazována jednak tzv. retroaktivita pravá a dále tzv. retroaktivita nepravá. Vzhledem k tomu, že jak již samotný vžitý název napovídá, nejedná se v případě retroaktivity nepravé de facto o zpětné působení práva, bude dále v tomto příspěvku pod pojmem retroaktivita rozuměna pouze retroaktivita pravá.

Nepřijatelnost retroaktivně působících právních norem bývá spatřována zejména v tom, že jejich adresáti nemají možnost se s obsahem právní normy předem seznámit a své jednání uzpůsobit daným pravidlům, čímž jsou narušena očekávání utvořená na základě dosavadních právních norem. Právní stát by se přitom měl vyznačovat právě předvídatelností, publicitou a dostupností práva, umožňující v každém okamžiku zjistit, co je právem a podle jakých právních norem jsou právní subjekty povinny jednat. Nicméně, jak bude detailněji zmíněno níže, v některých případech lze, při splnění jistých kritérií, retroaktivitu považovat za přijatelnou metodu sloužící spravedlnosti a účelu právní regulace.

Důležitost právní jistoty a ochrany legitimních očekávání coby základních právních principů komunitárního práva byla potvrzena rovněž v judikatuře Evropského soudního dvora (dále jen "ESD")¹, který uvedené principy ve své judikatuře zohledňuje prakticky po celou dobu své činnosti. Ani ESD ovšem tyto zásady, byť je označuje za zásady stěžejní, nepovažuje za zcela absolutní. Jak ESD uvedl např. v rozsudku ve věci Racke², princip právní jistoty sice v zásadě znemožňuje stanovit účinnost právního předpisu před datem jeho publikace, nicméně ve výjimečných případech je přípustné z tohoto pravidla učinit výjimku vyžaduje-li to účel, kterého má být dosaženo a jsou-li dostatečně respektována legitimní očekávání dotčených osob. Dotčené principy, byť stojící v samotných základech (nejen) komunitárního práva, tak musí být brány v úvahu nikoli v jakémsi vakuu, ale v kontextu daných okolností, především ekonomických a zájmů Evropského společenství jako celku.

Stěžejní úlohu principu právní jistoty vyzdvihuje rovněž judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále jen "ESLP")³, který ve svých rozhodnutích soustavně akcentuje zejména přístupnost práva a jasnost a předvídatelnost právních norem, a jejich prostřednictvím ochranu proti libovůli v rozhodování státních orgánů⁴. Nicméně i z rozhodovací praxe ESLP je zřejmé, že uvedené zásady, jakož i zákaz retroaktivity, není možno považovat za absolutní. Příkladem jsou zejména rozhodnutí týkající se

---

¹ ESD aplikoval uvedené principy v řadě svých rozhodnutí, mezi jinými např. v rozhodnutí č. 74/74 ze dne 15. června 1976 ve věci CNTA v Commission, v rozhodnutí č. 98/78 z 25. ledna 1979 ve věci Racke v Hauptzollamt Mainz, v rozhodnutí č. 70/83 z 22. února 1984 ve věci Kloppenburg v Finanzamt Leer či v rozhodnutí č. C-322/93 ze dne 16. června 2004 ve věci Peugeot.

² Rozhodnutí ESD č. 98/78 ze dne 25. ledna 1979 ve věci Racke v Hauptzollamt Mainz.

³ ESLP je soudním orgánem zřízeným v roce 1959 v rámci Rady Evropy Úmluvou o ochraně lidských práv a svobod z roku 1950, která byla Českou republikou (resp. tehdejší ČSFR) ratifikována dne 18. 3. 1992. ESLP je tak orgánem stojícím zcela mimo Evropskou unii.

⁴ Např. rozhodnutí ESLP č. C (84) 57 ze dne 2. srpna 1984 ve věci Malone v Spojené království Velké Británie a Severního Irsku či rozhodnutí č. A (79) 30 ze dne 26. dubna 1979 ve věci Sunday Times v Spojené království Velké Británie a Severního Irsku.

přípustnosti retroaktivních účinků daňové legislativy a otázce jejího souladu s ochranou lidských práv. ESLP se této problematice věnoval v několika rozhodnutích⁵, přičemž došel k závěru, že daňová legislativa mající retroaktivní účinky není v zásadě v rozporu s Úmluvou o ochraně lidských práv a svobod (dále jen "Úmluva"). Právní norma s retroaktivním účinkem, jejímž účelem je zamezit daňovým únikům a která není ve vztahu k dotčeným osobám nepřiměřeně tíživá, by tak s největší pravděpodobností byla shledána plně v souladu s Úmluvou a lidskými právy⁶.

Je tedy zřejmé, že zákaz retroaktivity není zákazem absolutní povahy a že v určitých případech jsou retroaktivní účinky právních norem přípustné, jak plyne mj. z rozhodovací praxe obou shora uvedených soudních orgánů a jak ostatně konstatoval rovněž Ústavní soud České republiky, kterému bude věnována pozornost níže.

O retroaktivitě se v naprosté většině případů hovoří a pojednává ve vztahu k právním předpisům. Vnímání problematiky retroaktivních účinků práva pouze tímto prismatem je však pohledem značně zužujícím. Otázky spojené s retroaktivitou a její přípustností jsou relevantní rovněž ve vztahu k účinkům soudních rozhodnutí, byť v odborné literatuře bývá tento aspekt velmi často opomíjen. Předchozí odstavce tohoto příspěvku, zejména principy a závěry tam uvedené, jsou tak cum grano salis aplikovatelné rovněž ve vztahu k rozhodnutím soudních orgánů.

V následujících částech tohoto textu je tak problematika retroaktivity diskutována právě v souvislosti se soudními rozhodnutími. Možné odlišnosti v přístupu k intertemporálním účinkům soudních rozhodnutí jsou ilustrovány prostřednictvím srovnání teoretických i praktických aspektů dané problematiky v českém právním řádu se systémem common law, který je reprezentován Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska (dále jen "Spojené království"). I když je obecně role judikatury v systému common law považována ve srovnání s kontinentálním právním systémem, jehož je Česká republika představitelem, za zcela odlišnou, po bližším prozkoumání se některé s odlišností jeví spíše jen teoretického charakteru.

V následujícím textu je pozornost věnována nejprve relevantním aspektům právního systému common law. V další části je daná problematika zkoumána v právním řádu českém; pro úplnost bude pozornost krátce věnována rovněž intertemporálním účinkům rozhodnutí ESD. Závěrem bude provedeno stručné zhodnocení dosažených závěrů a závěrečná shrnující komparace přístupů obou právních řádů k dané problematice. Skutečnosti a závěry uvedené v tomto příspěvku se nicméně nevztahují na

---

⁵ Zejména rozhodnutí o stížnostech č. 8531/79, č. 27793/95 a č. 30289/96.

⁶ Více např. Baker, P.: Retrospective tax legislation and the European Convention on Human Rights. In: British Tax Review, 2005 (1), s. 1-9.

oblast trestního práva, v níž jsou pravidla týkající se retroaktivity velmi striktní.

INTERTEMPORÁLNÍ ÚČINKY SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ V SYSTÉMU COMMON LAW

V angloamerickém právním systému, jehož je Spojené království typickým představitelem, jsou soudní rozhodnutí, jak je všeobecně známo, uznávaným pramenem práva. Povahu pramene práva nemají nicméně veškerá soudní rozhodnutí; zjednodušeně lze říci, že se jedná pouze o rozhodnutí vyšších soudů, z nichž nejdůležitější postavení má House of Lords. Nadále budeme tedy uvažovat pouze rozhodnutí těch soudních orgánů, která potenciálně mohou plnit roli pramene práva. Britské soudy nicméně vykonávají svoji rozhodovací pravomoc, dalo by se říci, ve dvojí kapacitě - svým rozhodnutím buď interpretují ustanovení právních předpisů, v kterémžto případě soudní rozhodnutí pravotvorný význam nemá, nebo potvrzují či mění tzv. common law⁷. Common law⁸ je přitom vnímáno jako základní zdroj práva, jakýsi všeobjímající právní rámec; právní předpisy vydané legislativními orgány jsou pak považovány za pouhé výjimky z pravidel common law. Zákonodárce přitom nemá pravomoc měnit základní principy, které jsou v common law zakotveny⁹.

Jedním z principů common law je mimo jiné zákaz retroaktivity právních předpisů¹⁰. Je-li tedy obsahem soudního rozhodnutí výklad právního předpisu, uplatní se tento princip rovněž ve vztahu k účinkům daného rozhodnutí¹¹. Tento závěr je nicméně logický, neboť nemá-li právní předpis retroaktivní účinky, nelze ani jeho ustanovení vykládat s účinky předcházejícími datu jeho účinnosti¹². Lze tedy dojít k závěru, že v tomto

---

⁷ Viz Juratowitch, B.: Retroactivity and the Common Law. In: Law Quarterly Review 2008, 124 (Oct) (dále jen "Juratowitch"), s.712.

⁸ Pojem common law je v širším slova smyslu používán jako souhrnný název pro rodinu právních systémů (též angloamerický právní systém), které vycházejí právě z common law v původním významu, tj. doslova "společného práva". Common law je přitom souborem pravidel a zásad, které se v průběhu staletí vyvíjely na základě obyčejového práva a rozhodování soudních orgánů. Státy, jejichž právní systém vychází právě z common law, jsou přitom v zásadě bývalými součástmi britského impéria. Více o historii a vývoji common law viz např. Milsom, S.F.C.: The Natural History of Common Law, Columbia University Press, 2003.

⁹ Viz Langenbucher, K.: Argument by analogy in European law. In: Cambridge Law Journal, 1998, 57(3), ss. 497-498.

¹⁰ Viz Juratowitch, s. 712.

¹¹ Tamtéž.

¹² Je nutno podotknout, že v souladu s tím, co bylo uvedeno v první části tohoto příspěvku, se výjimky ze zásady zákazu retroaktivity uplatní rovněž v britském právním řádu. To

případě sice účinky soudního rozhodnutí působí zpětně, avšak nemohou dopadat do doby předcházející účinnosti předmětného právního předpisu. Nežádoucí by nicméně bylo omezit intertemporální účinky daného rozhodnutí *ex nunc*, neboť by tím vlastně soud deklaroval, že právní norma zakotvená v daném právním předpisu "byla včera X a dnes je Y"¹³.

Zajímavým důsledkem shora uvedené duality právních předpisů a common law je skutečnost, že soudce v anglosaském právním systému vykládá právní předpisy s důrazem na jejich doslovné znění, nikoli s ohledem na jejich smysl a účel; extenzivní výklad právních předpisů je přitom považován za nepřípustný¹⁴.

V případě, že soud svým rozhodnutím rozvíjí common law, je situace jiná. V takovém případě je daný judikát skutečně považován za pramen práva, přičemž je všeobecně akceptovaným a dlouhodobě zastávaným pravidlem, že retroaktivní účinek takovýchto rozhodnutí je přirozený, nevyhnutelný a nezbytný¹⁵. Princip retroaktivity účinků judikatury, který je v britském právním systému hluboce zakotven, vychází z tzv. deklaratorní teorie¹⁶, dle které není soudce ničím jiným, než pouhými ústy, která pronášejí slova práva¹⁷. Závaznost judikatury coby pramene práva tak stojí na fikci, že soudce právo netvoří, pouze deklaruje existenci určité právní normy, která zde již nicméně existovala¹⁸. Tato teorie, která je nicméně díky své zjevné nereálnosti v současné době pomalu ale jistě opouštěna, tak vlastně říká, že k retroaktivitě práva nedochází a soudce nové právo netvoří¹⁹. Realita je však jiná, jak je ostatně zastáváno stále větší částí odborné veřejnosti - soudní rozhodnutí skutečně jsou pramenem práva, jejich prostřednictvím je právo měněno a dotvářeno, a to prakticky vždy s retroaktivními účinky²⁰.

---

ovšem samozřejmě nic nemění na tom, že účinky soudního rozhodnutí, kterým jsou ustanovení příslušného právního předpisu vykládána, nemohou sahát dále do minulosti než samotný vykládaný právní předpis.

¹³ Viz Sheehan D. - Arvind, T. T.: Prospective overruling and the fixed-floating charge debate. In: *Law Quarterly Review*, 2006, 122(Jan) (dále jen "Sheehan - Arvind"), s. 23.

¹⁴ Viz Beatson, J.: The role of statute in the development of common law doctrine. In: *Law Quarterly Review* 2001, 117(Apr), s. 249.

¹⁵ Viz Sheehan - Arvind, ss. 21-22.

¹⁶ V anglickém znění "declaratory theory of judicial decisions", viz např. Sheehan - Arvind, s. 22.

¹⁷ "A judge is but the mouth which pronounces the words of the law", viz Tur, R.H.S.: Time and law. In: *Oxford Journal of Legal Studies* 2002, 22(3) (dále jen "Tur"), s. 467.

¹⁸ Viz Sampford, C.: Retrospectivity and the Rule of Law. In: *Public Law* 2009, Jan, s. 189.

¹⁹ Viz Juratowitch, s. 713.

²⁰ Tamtéž.

Zatímco tedy ve vztahu k právním předpisům je v britském systému common law retroaktivita, až na výjimečné případy, v zásadě zakázaná, u judikatury je tomu právě naopak. Mezi britskou odbornou veřejností stále panují spory, zda je vůbec omezení časové působnosti soudního rozhodnutí tak, že by jeho účinky nastaly *ex nunc*²¹, přípustné a zda neodporuje zásadám common law²². Přípustnost omezení časových účinků soudního rozhodnutí nicméně potvrdil i House of Lords, přičemž ovšem dodal, že takovýto postup přichází v úvahu jen ve zcela výjimečných případech a že jej nelze obecně považovat za legitimní výkon soudní moci²³. Důsledné omezení účinků soudního rozhodnutí tak, že by pravidla v něm vyslovená dopadala pouze na právní vztahy založené po datu vyhlášení předmětného rozhodnutí, by přitom nezbytně vedlo k odrazení mnoha osob od domáhání se svých práv soudní cestou, neboť by pro ně výsledek sporu neměl prakticky žádný význam²⁴.

Vzhledem k tomu, že deklaratorní teorie je stále více opouštěnou fikcí a je tak zřejmé, že britské právo v důsledku judikatury skutečně prochází změnami a vývojem, jeví se shora popsaný diametrální rozdíl v přípustnosti retroaktivity ve vztahu k právním předpisům v kontrastu s judikaturou jako nelogický a nekoncepční. Jeho základ a zachovávání lze bezpochyby připsat dlouhé tradici common law a vnímání principů common law jakožto základního právního rámce. Je však nutno podotknout, že v judikatuře britských soudů jen velmi zřídka dochází k převratným rozhodnutím, které by měly za následek markantní narušení legitimních očekávání a právní jistoty. V rámci doktríny závaznosti precedentů je od soudů očekáván spíše pomalý a velmi opatrný vývoj práva než výrazné změny²⁵; ve vztahu k legislativě podobné očekávání formulováno není a rizika spojená s retroaktivním účinkem nových právních předpisů jsou tak mnohem vyšší. Další argument ve prospěch retroaktivity soudních rozhodnutí vychází z ideje právního státu, coby vlády práva, jehož účelem je zejména zamezení libovůli státních orgánů. Nejsou-li soudní rozhodnutí s retroaktivním účinkem založena na pouhé libovůli soudců a ctí-li základní právní principy, nelze o nich říci, že by byly s konceptem právního státu v rozporu²⁶.

---

²¹ Tzv. prospective overruling.

²² Viz např. Sheehan - Arvind.

²³ Viz rozhodnutí House of Lords ze dne 30.6.2005 ve věci Spectrum, [2005] UKHL 41.

²⁴ Tamtéž, s. 25.

²⁵ Viz Tur, s. 472.

²⁶ Viz Endicott, T.: Adjudication and the law. In: Oxford Journal of Legal Studies, 2007, 27(2), s. 317.

INTERTEMPORÁLNÍ ÚČINKY SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

Česká republika patří do rodiny kontinentálních právních systémů, jejichž kořeny vycházejí z římskoprávní tradice. Jak je všeobecně známo, jedna z hlavních odlišností této skupiny právních systémů oproti angloamerické právní kultuře spočívá zejména ve vymezení pramenů práva. Zatímco v právním systému common law, jak již bylo výše řečeno, jsou soudní judikatura a nepsané právní zásady common law nejen považovány za legitimní prameny práva, ale je jim přisuzována významnější úloha než právním předpisům, přístup kontinentálního práva je zcela odlišný. Dominantní úlohu hrají v kontinentálních právních systémech právní předpisy; tyto právní řády tak bývají označovány jako legicentrické, což platí i pro Českou republiku²⁷. Právní obyčej²⁸ ani soudní precedens za prameny práva považovány nejsou, byť role soudních rozhodnutí není, jak bude rozebráno dále, rozhodně zanedbatelná²⁹. Co se týče judikatury, tradiční přístup zastávaný v kontinentálním právu, Českou republiku nevyjímaje, spatřuje základ závaznosti soudních rozhodnutí rovněž v zákonu. Autorita soudních orgánů a jimi vydávaných rozhodnutí je odvozena z příslušných právních předpisů, soudy jsou zákonem nezbytně vázány a pouze jej v konkrétních případech interpretují³⁰. "Kontinentální ideologie práva je založena na fikci, že zákon obsahuje vše. [...] Soudce by měl dospět ke stejnému řešení jako jeho předchůdce z prostého důvodu, že oba aplikují stejný zákon."³¹ Při aplikaci této teorie pak není nutné, aby byla soudům stanovena povinnost následovat rozhodnutí v předchozích věcech. Pro úplnost je nutno dodat, že postoj k retroaktivitě právních norem odpovídá zásadám a postojům uvedeným v úvodní části tohoto příspěvku.

V České republice je tak soudní rozhodnutí považováno za pouhý akt aplikace práva a nemá normotvorný význam. Soudce je při své rozhodovací činnosti vázán pouze zákonem a mezinárodními smlouvami, které jsou

---

²⁷ Viz Ústav státu a práva Akademie věd ČR, URL: <<http://www.ilaw.cas.cz/index.php?page=49>>, přistoupeno dne 13. 5. 2011.

²⁸ Například z textu § 1 odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, který odkazuje na použití "obchodních zvyklostí" a "zásad, na kterých spočívá tento zákon", by se mohlo jevit, že pramenem práva může být v České republice i právo nepsané. Situace je však spíše taková, že uvedené právní zásady a zvyklosti pramenem práva samy o sobě nejsou; tím je citovaný obchodní zákoník, který jejich použití *expressis verbis* umožňuje.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Viz Cummins, R.J.: The general principles of law, separation of powers and theories of judicial decisions in France. In: *International & Comparative Law Quarterly*, 1986, 35(3), s. 625.

³¹ Viz Zapletalová, D. - Tuza, J.: Význam soudních precedentů v obchodním právu. In: *Podnikanie na poľnohospodárskej pôde vo vzbe na rozvoj vidieka*. Nitra: SPU v Nitre, s. 213.

součástí právního řádu České republiky³². Obecným pravidlem je, že pravomocné soudní rozhodnutí je závazné pouze pro účastníky řízení³³. Neexistuje tak formální vázanost judikaturou vyšších soudů. V této souvislosti je však nutno zmínit roli Nejvyššího soudu ČR při sjednocování rozhodovací činnosti nižších soudů, která je výslovně zakotvena v § 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů. Obdobná pravomoc v oblasti správního soudnictví je svěřena Nejvyššímu správnímu soudu³⁴. Nelze opomenout ani roli a kompetence Ústavního soudu, mj. jakožto "negativního zákonodárce"³⁵. Vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou přitom závazná pro všechny orgány a osoby³⁶.

Bylo-li by soudní rozhodnutí skutečně vždy závazné pouze pro účastníky řízení, popř. další zákonem stanovené osoby, jejichž zájmů se dané rozhodnutí dotýká, nemělo by příliš smyslu věnovat se v souvislosti se soudními rozhodnutími problematice retroaktivity jejich účinků. Účinky rozhodnutí by byly omezeny jen na konkrétní případ a nebylo by třeba řešit otázku právní jistoty a legitimních očekávání širšího okruhu osob. Nicméně, byť formálně soudní precedent pramenem práva v České republice není, působí ustálená judikatura vyšších soudů, zejména Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu, silou své přesvědčivosti³⁷; rozhodnutí Ústavního soudu jsou pak závazná pro všechny orgány a osoby, jak již bylo zmíněno výše.

Roli judikatury a vázanosti judikaturou vyšších soudů se několikrát věnoval i Ústavní soud, který mj. konstatoval, že "[p]rincip nutné předvídatelnosti postupu soudu jako orgánu veřejné moci a jeho důsledků při následné interpretaci normy má totiž v soudním rozhodování výraznou úlohu při vyloučení prostoru pro případnou libovůli. [...] faktické precedenční účinky publikovaných rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou v právním systému České republiky oslabeny potud, že právní názory v nich obsažené formálně nižší soudy nezavazují. Tím však není řečeno, že by judikatura Nejvyššího soudu neměla svoji normativní sílu. Je totiž sice právem nižšího soudu tyto

---

³² Viz čl. 95 odst. 1 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "Ústava ČR"). Soudy jsou nicméně povinny vykládat národní právo eurokonformním způsobem, jak vyplývá z judikatury ESD, zejm. z přelomového rozhodnutí č. 6/64 ze dne 15. 7. 1964 ve věci *Costa v ENEL*.

³³ Viz § 159a odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

³⁴ Viz § 12 odst. 2 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.

³⁵ Viz čl. 87 odst. 1 Ústavy ČR.

³⁶ Viz čl. 89 odst. 2 Ústavy ČR.

³⁷ Viz např. Ústav státu a práva Akademie věd ČR, URL: <<http://www.ilaw.cas.cz/index.php?page=49>>, přistoupeno dne 13. 5. 2011.

judikatorní závěry [...] nerespektovat a odchýlením se od nich iniciovat jejich změnu, avšak taková iniciativa - má-li být ústavně konformní - nemůže se udát mimo rámec spravedlivého procesu. Chtěl-li odvolací soud v projednávané věci vskutku publikované právní názory Nejvyššího soudu pominout, bylo jeho povinností pečlivě v důvodech svého rozhodnutí vysvětlit, proč se s nimi neztotožňuje [...] bezdůvodné opomenutí rozhodnutí Nejvyššího soudu může mít rysy jurisdikční libovůle"³⁸, což se bezesporu přičí zásadám demokratického právního státu, na nichž Česká republika v souladu s Ústavou ČR stojí.

V podobném duchu se ostatně vyjádřil i Nejvyšší soud ČR, dle jehož názoru "[s]kutečnost, že soud bez vysvětlení pomine pro účastníka řízení příznivou judikaturu [...], na kterou byl tímto účastníkem výslovně upozorněn, sama o sobě významně oslabuje přesvědčivost písemného vyhotovení jeho rozhodnutí [...]. Jde též o jev, který oslabuje předvídatelnost soudního rozhodování a zejména v rozhodovací praxi odvolacích soudů jej nelze tolerovat."³⁹ Nejvyšší soud ČR rovněž uvedl, že "právní názory, které Nejvyšší soud České republiky zaujal v jiných právních věcech, nejsou ex lege právně závazné (aplikovatelné) na případy s obdobným skutkovým či právním základem, z nějž vzešel ten který judikát dovolacího soudu, nelze však současně ztráct ze zřetele, že došlo-li v soudní rozhodovací praxi při řešení určité materie k judikatornímu ustálení právního názoru, je z povahy věci nezbytné, aby soudy nižších stupňů tento judikatorní posun ve své rozhodovací praxi reflektovaly a v případě, že takový právní názor nesdílejí, jej ve světle jimi pečlivě vyložené argumentace (kriticky) konfrontovaly a seznatelným způsobem [...] vyložily, proč [...] nebylo lze se ve věci s obdobným skutkovým či právním základem s předmětným judikátem ztotožnit. [...] již učiněný judikatorní výklad by měl být [...] východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu postulátů právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (oprávněného legitimního očekávání) a principu formální spravedlnosti (rovnosti)."⁴⁰ Stejný právní názor vyjadřuje ve své judikatuře rovněž Nejvyšší správní soud⁴¹.

V relativně nedávné době se stala velmi aktuální otázka intertemporálních účinků rozhodnutí Ústavního soudu o zrušení zákona či jiného právního předpisu, resp. jeho ustanovení, pro rozpor s ústavním pořádkem, popř. zákonem. Bouřlivá diskuze vyvstala v souvislosti s nálezem Ústavního soudu ze dne 8.6.2010, sp. zn. Pl.ÚS 3/09, jímž byla zrušena část ustanovení § 83a odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, dle něhož mohl

---

³⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 7. 2007, sp. zn. IV.ÚS 451/05.

³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2006, sp. zn. 29 Odo 551/2006.

⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2811/2007.

⁴¹ Např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 8. 2006, č.j. 1 Aps 2/2006 - 72.

provedení prohlídky jiných prostor a pozemků nařídil státní zástupce či policejní orgán, a to i bez souhlasu soudu. Právě absence požadavku na souhlas soudu byla shledána protiústavní a příslušná část zmíněného ustanovení tak bylo uvedeným nálezem zrušena. Ústavní soud se následně v rámci rozhodování o ústavních stížnostech k věci postavil tak, že účinky shora uvedeného nálezu jsou plně retroaktivní a přistoupil ke zrušení příkazu k prohlídce nebytových prostor vydanému před vyhlášením předmětného nálezu ve Sbírce zákonů⁴², a to přes skutečnost, že předmětný příkaz k prohlídce byl vydán dle tehdy platné a účinné právní úpravy.⁴³ Ústavní soud přitom konstatoval, že "[p]ravá retroaktivita v případě vyslovení protiústavnosti již zrušeného zákona (jehož adresátem je veřejná moc) a posouzení předchozích skutkových jednání ústavně konformní právní úpravou s účinky ex tunc na straně veřejné moci je přípustná s ohledem na to, že nezakládá porušení principu ochrany důvěry občanů v právo, příp. zásah do právní jistoty, resp. nabytých práv."⁴⁴ Ústavní soud nicméně svůj přístup záhy přehodnotil a ve stanovisku pléna uvedl, že "[z] čl. 89 odst. 1 Ústavy České republiky [...] a kontextu úpravy zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů [ustanovení § 57 odst. 1 písm. a) a § 70 odst. 1] nelze dovést nic jiného, než to, že se právní předpis ruší nikoli od počátku (ex tunc), nýbrž vždy až ode dne, který Ústavní soud v nálezu určí, a neučiní-li tak, pak dnem, kdy je nálezn publikován ve Sbírce zákonů, tedy ex nunc. [...] derogační nálezn, pokud zde existuje zvýšený zájem na ochraně ústavnosti, může být vykonatelný ještě před datem vyhlášení ve Sbírce zákonů, tato [...] vůle [Ústavního soudu] však musí být nejen z důvodů požadavků zákona, ale i z důvodů právní jistoty výslovně projevena."⁴⁵ Ústavní soud přitom zdůraznil, že "zrušení protiústavní právní úpravy samo o sobě neznamená revizi individuálních právních aktů založených na aplikaci neústavního předpisu".⁴⁶ Obecným pravidlem tedy je, že derogační nálezn Ústavního soudu se uplatní pouze pro futuro, retroaktivita jejich účinků by musela být v nálezn výslovně stanovena a podložena závažnými důvody. Jak již napovídá označení "negativní zákonodárce", které je často pro Ústavní soud při výkonu jeho derogační pravomoci používání, lze zde prakticky vysledovat analogii s pravidly, která se co do přípustnosti retroaktivity uplatňují ve vztahu k právním předpisům.

---

⁴² Viz nálezn Ústavního soudu ze dne 2. 9. 2010, sp. zn. II.ÚS 860/10.

⁴³ Uvedený nálezn vyvolal obavy zejména ve vztahu k již proběhnuvším řízením ve věcech trestných činů na úseku daní vzhledem k tomu, že řada důkazních materiálů pro daná řízení byla získána díky prohlídkám, které byly nařizeny právě dle zrušené části ustanovení trestního řádu.

⁴⁴ Viz nálezn Ústavního soudu ze dne 2.9.2010, sp. zn. II.ÚS 860/10.

⁴⁵ Viz stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 14. 12. 2010, sp. zn. Pl.ÚS-st 31/10.

⁴⁶ Tamtéž.

Rozhodování Ústavního soudu v roli "negativního zákonodárce" nicméně není typickým výkonem soudní moci. Dále tedy vezmeme v úvahu ostatní judikaturu Ústavního soudu, resp. soudů vyšších stupňů, zejména tedy Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu. Byť nejsou závazná pravidla nikde stanovena, zdá se, že na tyto situace lze analogicky aplikovat přístup uplatňovaný v systému common law na rozhodnutí, jimiž soudy vykládají ustanovení právních předpisů, jak byl tento popsán výše v části týkající se angloamerické právní kultury. Vzhledem k tomu, že prostřednictvím judikatury dochází v souladu s kontinentálněprávními idejemi pouze k výkladu právních předpisů, nikoli k tvorbě nového práva, jsou intertemporální účinky jednotlivých judikátů v zásadě závislé na časové působnosti toho kterého právního předpisu. Existuje zde tedy bezpochyby retroaktivní dosah judikatury, neboť v souladu s výše popsanou vázaností nižších soudů rozhodnutími soudů vyšších nezbytně dochází k aplikaci judikatorně formulovaných právních názorů na právní vztahy vzniklé před vynesením, resp. právní mocí předmětného judikátu. Tento závěr však, vzhledem k tomu, že soudce pouze vykládá existující právo, není nikterak překvapivý.

V této souvislosti je však nutno podotknout, že Ústavní soud setrvale zdůrazňuje prioritu hodnoty stálosti judikatury. "Judikatura nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, ale i měněna. Změna rozhodovací soudní praxe, zejména jde-li o praxi nejvyšší soudní instance povolané i k sjednocování judikatury nižších soudů, je ovšem ve své podstatě jevem nežádoucím, neboť takovouto změnou zjevně je narušen jeden z principů demokratického právního státu, a to princip předvídatelnosti soudního rozhodování."⁴⁷ Ústavní soud nadto vyzdvihl maximu vázanosti vlastními rozhodnutími ve věcech se stejným skutkovým či právním základem, která platí nejen pro rozhodování Ústavního soudu, ale i soudů obecných s tím, že změna judikatury je přípustná jen ze závažných důvodů a při důkladném zvážení případných negativních dopadů.⁴⁸

V návaznosti na shora uvedené závěry lze konstatovat, že ač judikatura formálně pramenem práva v České republice není, její normativní význam je nezpochybnitelný a retroaktivní účinky, ve výše popsaném smyslu, v zásadě nevyhnutelné. Co se týče zásady vázanosti vlastními rozhodnutími, lze ji považovat za jakousi obdobu principu stare decisis typického pro právní kulturu common law, od níž se český právní řád, co se týče problematiky intertemporálních účinků soudních rozhodnutí, neodlišuje tak, jak by se na první pohled dalo předpokládat.

---

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2007, sp. zn. IV.ÚS 613/06.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2003, sp. zn. Pl.ÚS 11/02.

NĚKOLIK POZNÁMEK K INTERTEMPORÁLNÍM ÚČINKŮM JUDIKATURY ESD

Co se týče intertemporálních účinků judikatury ESD, je obecným pravidlem, že rozhodnutí tohoto soudního orgánu se typicky vyznačují retroaktivními účinky. Uplatňuje se zde fikce obdobná výše popsané deklaratorní teorii vyvinuté v právní kultuře common law; má se za to, že ESD deklaruje a vykládá právo tak, jak stojí a jaký byl vždy jeho obsah⁴⁹. V tomto smyslu se ostatně v několika svých rozhodnutích vyjádřil i sám ESD, podle nějž "výklad, který při výkonu pravomocí svěřených mu článkem 234 Smlouvy (bývalý článek 177) Soud připisuje pravidlům komunitárního práva objasňuje a upřesňuje, kde je to nezbytné, význam a sféru působnosti toho kterého pravidla, a to tak, jak musí nebo by měly být chápány a aplikovány od samého počátku své účinnosti. Z uvedeného vyplývá, že norma, která je předmětem výkladu, musí být soudy aplikována i na právní vztahy, které vznikly a byly založeny před tím, než Soud předmětný výklad podal."⁵⁰

Je tedy zřejmé, že pojetí intertemporálních účinků judikatury ESD je opravdu nejbližší zmiňované deklaratorní teorii. Ve vztahu k právním řádům jednotlivých členských států se její retroaktivní vliv projevuje i ve vztahu k právním předpisům přijatým před vstupem toho kterého státu do Evropské unie. Jak totiž dovodil Ústavní soud, skutečnost, že jurisdikce ESD není ve vztahu k jednotlivým členským státům dána před jejich vstupem do Evropské unie, "však vnitrostátní orgány nezbavuje povinnosti eurokonformního výkladu domácího práva implementujícího příslušný komunitární předpis před vlastním přistoupením státu do EU"⁵¹. Ústavní soud zároveň upozornil na "judikaturu Evropského soudního dvora, která v této oblasti rozšířila povinnost eurokonformního výkladu domácího práva dokonce mimo rámec časové působnosti norem komunitárního práva."⁵² V témže nálezu následně Ústavní soud zmínil relevantní judikaturu ESD⁵³, v níž dle vyjádření Ústavního soudu "ESD dovodil povinnost vykládat "ve světle" komunitárních norem nejen ustanovení domácího práva

---

⁴⁹ Viz Vording, H. - Lubbers, A.: The ECJ, retrospectivity and the Member States' tax revenues. In: British Tax Review, 2006(1), s. 91.

⁵⁰ Viz rozhodnutí ESD č. C-262/96 ze dne 4.5.1999 ve věci Sürül v Bundesanstalt für Arbeit. Citovaná pasáž je překladem z anglického textu rozhodnutí, neboť oficiální verze v českém jazyce není k dispozici.

⁵¹ Nález Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II.ÚS 3/06.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž, bod 46. Ústavní soud zmiňuje rozsudek č. C-106/89 ze dne 13. 11. 1990 ve věci Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA., rozsudek č. C-334/92 ze dne 16. 12. 1993 ve věci Teodoro Wagner Miret v. Fondo de Garantía Salarial nebo rozsudek č. C-91/92 ze dne 14. 7. 1994 ve věci Paola Faccini Dori a Recreb Srl.

implementující komunitární předpis (směrnici), ale též národní právo jako celek, a to bez ohledu na to, zda se jedná o domácí legislativu přijatou po příslušném komunitárním předpisu nebo domácí právní normy předcházející přijetí komunitárního předpisu".

ZÁVĚR

Na základě srovnání českého právního řádu s britským systémem common law co do intertemporálních účinků soudních rozhodnutí se nabízí závěr, že řada rozdílů mezi těmito představiteli dvou odlišných velkých právních systémů je spíše teoretického rázu a v praxi se fakticky nezdá stírat. Dalo by se říci, že nejsilněji se retroaktivní povaha judikatury projevuje v případech rozhodnutí ESD, která jsou závazná pro soudy v obou srovnávaných státech, coby členech Evropské unie.

Z hodnotového hlediska lze k retroaktivním účinkům soudních rozhodnutí, jak byly popsány výše, vyslovit názor, že uplatňuje-li se retroaktivní účinek judikatury tam, kde soud daným judikátem vykládá právní předpis, je nesporným pozitivem fakt, že díky tomuto postupu je zamezeno nerovnosti, která by vznikla v důsledku uplatňování jiných právních pravidel před a po vykonatelnosti daného judikátu.

Byť je retroaktivita obecně považována za jev, který je v právu nežádoucí a jež má negativní dopady na předvídatelnost práva, právní jistotu a legitimní očekávání, je z předcházejících částí tohoto příspěvku zřejmé, že v oblasti soudních rozhodnutí, je retroaktivita jevem velmi častým a prakticky nezbytným, jehož účinky mohou být zcela v souladu se zásadami demokratického právního státu.

Literature:

- Baker, P.: Retrospective tax legislation and the European Convention on Human Rights. In: *British Tax Review*, 2005 (1), ss. 1-9.
- Beatson, J.: The role of statute in the development of common law doctrine. In: *Law Quarterly Review* 2001, 117(Apr), ss. 247-272.
- Cummins, R.J.: The general principles of law, separation of powers and theories of judicial decisions in France. In: *International & Comparative Law Quarterly*, 1986, 35(3), ss. 594-628.
- Endicott, T.: Adjudication and the law, *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), ss. 311-326.

- Juratowitch, B.: Retroactivity and the Common Law. In: Law Quarterly Review 2008, 124 (Oct), ss.712-715.
- Langenbucher, K.: Argument by analogy in European law. In: Cambridge Law Journal, 1998, 57(3), ss. 481-521.
- Milsom, S.F.C.: The Natural History of Common Law. Columbia University Press, 2003, 184 s., ISBN 9780231129947.
- Sampford, C.: Retrospectivity and the Rule of Law. In: Public Law 2009, Jan, ss. 186-191.
- Sheehan D. - Arvind, T. T.: Prospective overruling and the fixed-floating charge debate. In: Law Quarterly Review, 2006, 122(Jan), ss. 20-25.
- Tur, R.H.S.: Time and law. In: Oxford Journal of Legal Studies 2002, 22(3), ss. 463-488.
- Vording, H. - Lubbers, A.: The ECJ, retrospectivity and the Member States' tax revenues. In: British Tax Review, 2006(1), ss. 91-112.
- Zapletalová, D. - Tuza, J.: Význam soudních precedentů v obchodním právu. In: Podnikanie na poľnohospodárskej pôde vo vazbe na rozvoj vidieka. Nitra: SPU v Nitre, ISBN 978-80-8069-872-0, ss. 212-215.

Judikatura ESD:

- Rozhodnutí ESD č. 6/64 ze dne 15. 7. 1964 ve věci Costa v ENEL
- rozhodnutí ESD č. 70/83 z 22. února 1984 ve věci Kloppenburg v Finanzamt Leer
- rozhodnutí ESD č. 74/74 ze dne 15. června 1976 ve věci CNTA v Commission
- rozhodnutí ESD č. 98/78 z 25. ledna 1979 ve věci Racke v Hauptzollamt Mainz
- rozhodnutí ESD č. C-262/96 ze dne 4.5.1999 ve věci Sürül v Bundesanstalt für Arbeit
- rozhodnutí ESD č. C-322/93 ze dne 16. června 2004 ve věci Peugeot.

Judikatura ESLP:

- rozhodnutí ESLP č. A (79) 30 ze dne 26. dubna 1979 ve věci Sunday Times v Spojené království Velké Británie a Severního Irsku
- rozhodnutí ESLP č. C (84) 57 ze dne 2. srpna 1984 ve věci Malone v Spojené království Velké Británie a Severního Irsku

Judikatura českých soudů:

- náleží Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2003, sp. zn. Pl.ÚS 11/02.
- náleží Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2007, sp. zn. IV.ÚS 613/06
- náleží Ústavního soudu ze dne 17. 7. 2007, sp. zn. IV.ÚS 451/05
- náleží Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II.ÚS 3/06
- náleží Ústavního soudu ze dne 8.6.2010, sp. zn. Pl.ÚS 3/09
- náleží Ústavního soudu ze dne 2. 9. 2010, sp. zn. II.ÚS 860/10
- stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 14. 12. 2010, sp. zn. Pl.ÚS-st 31/10
- usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2006, sp. zn. 29 Odo 551/2006
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2811/2007
- rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 8. 2006, č.j. 1 Aps 2/2006 - 72.

Judikatura britských soudů:

- rozhodnutí House of Lords ze dne 30.6.2005 ve věci Spectrum, [2005] UKHL 41

Contact – email

martina.pechackova@gmail.com